

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ім. ЯРОСЛАВА МУДРОГО

На правах рукопису

БЕРВЕНО
Сергій Миколайович

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ

Спеціальність: 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Авгореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків — 1997

Дисертація являє собою

Робота виконана на кафедрі
мії України ім. Ярослава Мудрого

акаде-

Науковий керівник —

кандидат юридичних наук,
професор

МУСІЯКА
ВІКТОР ЛАВРЕНТІЙОВИЧ

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук,
професор

КУЗНЕЦОВА
НАТАЛІЯ СЕМЕНІВНА

кандидат юридичних наук,
доцент

ТОВКУН
ІГОРЬ МИКОЛАЙОВИЧ

Провідна організація — Університет внутрішніх справ м. Харкова

Захист дисертації відбудеться « 16 » травня 1997 р.
о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 02.40.02 при Національній юридичній академії України ім. Яро-
слава Мудрого (310024, Харків-24, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Національної
юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого (310024, Хар-
ків-24, вул. Пушкінська, 77).

Автореферат розіслано « 15 » квітня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. М. СИБІЛЬОВ

AB 37.501

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження в сучасний період визначається низкою факторів кредитно-розрахункового, нормативного та теоретичного порядку. У зв'язку з цим слід насамперед указати на те особливе значення, яке надається в даний час державою формуванню ринку цінних паперів, зокрема вексельного обігу.

Жоден з інструментів сучасного фінансового ринку, крім, звичайно, самих грошей, у всіх численних проявах їхніх економічних функцій не може зрівнятися своєю історією і значенням з векселем. Саме операції з векселем на сьогодні є оптимальним способом вирішення багатьох проблем, пов'язаних з розрахунками між суб'єктами підприємництва. Поява у практиці господарської діяльності векселів не є випадковим явищем, оскільки, як свідчать світовий досвід та історія розвитку фінансових систем, зиск від їх використання мають усі учасники вексельного обігу: державні органи, комерційні банки, виробники продукції та послуг. Ось лише деякі переваги, пов'язані з використанням векселів: зменшується грошова маса, що сприяє зниженню темпів інфляції; забезпечується контроль з боку Національного банку України та комерційних банків за виконанням зобов'язань між суб'єктами господарських відносин; продавець, приймаючи вексель, набуває документ, який можна обернути в гроші; покупець робить вексель формою комерційного кредиту; підприємства-суміжники отримують можливість здійснювати розрахунки, не вдаючись до послуг банків, що забезпечує прискорення розрахунків, оборотність коштів, зменшує потребу в банківському кредиті тощо.

Різноманітність форм векселя дозволяє застосовувати його в таких фінансових операціях, як інвестиції з метою одержання прибутку, кредитування, залишання як застава, дисконтування, придбання продукції та послуг з відстроченням платежу в бюджет та ін. При цьому вексель виступає досить прибутковим, ліквідним і надійним фінансовим активом, що дозволяє інтегрувати інтереси виробників, фінансових інститутів і держави.

Вибір теми наукового дослідження зумовлений зростаючою роллю векселів у розвитку ринкової економіки України і необхідністю вдосконалення чинного законодавства, регулюючого їх обіг, що практично неможливо здійснити без всебічного розгляду правової природи векселя. В Україні втрачена традиція викладання вексельного права, що було характерним для дореволюційного періоду, коли цій дисципліні присвячувалися солідні навчальні курси та наукові дослідження, які стосувалися різних сторін вексельних правовідносин. Без такої фундаментальної вексельно-правової підготовки знайомство з Положенням про переказний і простий вексель виявиться явно недостатнім для розуміння вексельного права і не

зможє розв'язати проблему введення грамотного вексельного обігу в Україні.

З метою широкого використання векселя між суб'єктами господарської діяльності, об'єктивно виникла потреба наукового аналізу векселя як цінного паперу. Незважаючи на прийняття цілої низки законодавчих актів, вексельне законодавство України і його нормативно-методична база залишаються недостатніми для регулювання вексельних правовідносин і потребують подальшого удосконалення. Врахування цих обставин послужило підставою до вибору теми даного дисертаційного дослідження.

Ступінь дослідженості теми дисертації. Вибір даної теми як предмета дисертаційного дослідження певною мірою обумовлений відсутністю достатнього висвітлення в юридичній вітчизнячій літературі питання вексельних правовідносин.

Правова природа векселя і в цілому правове регулювання вексельного обігу досліджувалися в опублікованих работах учених-цивілістів дореволюційного періоду і часів нової економічної політики в 20-ті роки. Цим питанням приділили увагу такі правники, як С. Барац, Н. Вавія, В. Гордон, А. Гуляев, А. Добровольський, Н. Миловидов, І. Табашников, В. Катков, А. Камінка, А. Федоров, Г. Шершеневич, В. Черепакін, П. Цитович та ін.

Серед сучасних авторів, які висвітлювали цю проблему, слід назвати таких учених, як І. Красько, В. Кравченко, Ю. Лисенков, В. Ляшко, С. Симов'ян, В. Соколев.

Окремі питання вексельного обігу знайшли своє відбиття в работах науковців СНД — Ю. Балашова, М. Беляєва, О. Волохова, О. Вишневського, П. Дробишева, Л. Єфимової, М. Єрпилової, В. Єдронової, Д. Равкіна, Е. Крашенинникова, Н. Казакової, Д. Іванова, А. Фельдмана та ін.

Разом з тим в Україні до цього часу немає жодної фундаментальної роботи, присвяченої векселю, та й у наукових статтях йому також приділяється надзвичайно мало уваги, що викликало необхідність проведення комплексного дослідження наявних проблем у теорії та практиці правового регулювання вексельного обігу, визначення його функцій та характерних рис.

Об'єкт і предмет дослідження. Дисертація являє собою комплексне дослідження питань вексельного обігу в Україні. Конкретно розглядаються функції векселя: його абстрактність і формальність; безумовність і грошовість зобов'язання; особливості «вексельної строгості»; функції і зміст індосаменту; взаємозв'язок учасників вексельного обігу.

Предметом наукової роботи обрано правові питання вексельного обігу, зокрема, поняття і юридична природа векселя, його передача, характеристика прав та обов'язків учасників вексельного обі-

гу, а також аналіз чинного законодавства України і зарубіжних країн.

Мета і завдання дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі існуючих законоположень щодо вексельного обігу і в опрацюванні на його основі рекомендацій, спрямованих на вдосконалення вексельного законодавства України, на більш широке й ефективне його застосування. Для досягнення вказаної мети були поставлені такі головні завдання:

— узагальнити і проаналізувати умови виникнення і становлення векселя в історичному аспекті;

— дати характеристику юридичної природи векселя, а також його функцій;

— дослідити основні права та обов'язки учасників вексельного обігу;

— з'ясувати можливості та раціональні межі використання зарубіжного досвіду вексельного регулювання в Україні;

— розглянути основні теоретичні питання, що стосуються передачі векселя шляхом індосаменту, які не одержали достатнього висвітлення в науковій літературі;

— розробити пропозиції по вдосконаленню вітчизняного вексельного законодавства, окреслити перспективні й основні напрямки розвитку вексельного обігу в Україні.

Методологічну основу дослідження складають діалектичний метод наукового пізнання, а також конкретно-наукові методи формально-логічного аналізу. Автор розглядає проблеми наукового регулювання вексельного обігу в Україні у взаємозв'язку з реалізацією основних економічних інтересів його учасників. У роботі використані також методи наукового пізнання системного підходу до вивчення всіх правових питань досліджуваної теми, порівняльно-правового аналізу, логіко-юридичний, статистичний та історичний. Інформаційною основою для дисертації послужили документи України і зарубіжних країн з проблеми, яка розглядається, джерела цивільного законодавства, міжнародного приватного права, а також роботи відомих учених-юристів, економістів, у яких досліджуються окремі питання вексельного обігу, практичні матеріали арбітражного суду України. Теоретичні висновки та практичні рекомендації ґрунтуються на загальних дослідженнях цивілістичної науки і працях учених-юристів: Азімова Ч. Н., Братуся С. М., Бобрової Д. В., Гордона М. В., Кузнецової Н. С., Ландкофа С. Н., Луця В. В., Матвеева Г. К., Матвеева Ю. Г. Маслової В. П., Мусіяки В. Л., Сибільова М. М., Пушкіна О. А., Підпригорі О. А., Ромовської З. В., Халфіної Р. О., Шевченко Я. М. та багато інших.

Наукова новизна полягає у дослідженні найважливіших проблем вексельного обігу. Джерельна база, аналіз вексельного законодавства, практики його застосування, спеціальної літератури з дослід-

жуваної проблеми дали можливість сформулювати наукові положення, висновки та пропозиції, що й складають наукову навизну дисертаційного дослідження, а саме:

- узагальнено концепції історичного виникнення векселя та дана їм загальна юридична характеристика;

- сформульовано власне поняття векселя, охарактеризовані його основні ознаки та функції;

- запропоновано розглядати вексель як односторонній договір, а не односторонню угоду (за винятком бланкового індосаменту);

- обґрунтовується векселездатність осіб, яка є різновидом загальноцивільної дієздатності;

- доводиться, що оскільки вексель являє собою абстрактну угоду, то при його аналізі слід враховувати існуючу взаємодію вексельних правовідносин з «покритою» ним основною угодою;

- розкривається поняття «вексельна строгість» як сукупність особливостей векселя;

- проведено порівняльний аналіз векселя типу Женевської конвенції і векселя англо-американського типу, а також указано на відмінність між переказним і простим векселем за чинним законодавством України;

- сформульовано поняття індосаменту, вказані та охарактеризовані його функції, види, зміст і порядок здійснення передаточного надпису на алонжі, вексельних дублікатах і копіях;

- вперше розглянуто правовий стан учасників вексельного обігу, яких запропоновано поділити на дві групи: вексельнозобов'язані особи й особи, які мають вексельні права (вексельноправомочні);

- на підставі проведеного аналізу існуючих законоположень висловлено низку конкретних пропозицій по їх удосконаленню, зміні і доповненню з метою забезпечення повнішого і всебічного розвитку вексельного обігу.

Теоретична та практична значимість даної наукової роботи полягає в тому, що заповнюється значна прогалина в українській юридичній науці з цікавої і важливої проблеми. Матеріали дисертації надають можливості отримати досить цілісну уяву про вексельний обіг.

Практична цінність результатів дослідження визначається внесенням пропозицій і сформулюванням висновків, які можуть бути використані для вдосконалення чинного цивільного законодавства. Автор дисертації вважає, що реалізація цих пропозицій у закон дозволить суб'єктам господарської діяльності значно частіше вдаватися до використання векселів у товарно-грошових відносинах.

Основні положення роботи можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників, методичних розробок для студентів юридичних вузів, а також у викладанні курсу «Цивільне право України». Деякі сформульовані у дисертації

положення мають, звичайно, дискусійний характер і можуть послужити базою для подальшого наукового дослідження правових проблем вексельних правовідносин.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли відображення у дев'яти публікаціях і обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Здійснена апробація деяких теоретичних рекомендацій щодо практики використання вексельного законодавства в розробці проекту Закону України «Про вексельний обіг в Україні». Дисертантом сформульовані положення і статті, які були запропоновані до проекту Цивільного кодексу України на робочому семінарі «Проект нового Цивільного кодексу України», що організували Міністерство юстиції України, Українська Правнича Фундація, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім Т. Шевченка та Українського центру правничих студій за фінансовою підтримкою програми TACIS.

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі з курсу «Цивільне право».

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які охоплюють п'ять параграфів, заключної частини, що охоплює висновки і пропозиції за результатами проведеного дослідження, списку використаної літератури та додатків.

ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У «Вступі» обґрунтовується актуальність обраної теми, розкривається стан наукової розробки проблеми, визначається мета, завдання дослідження, його методологічна і джерельна база, формулюються положення, які виносяться на захист, вказується наукова новизна і практичне значення роботи.

У розділі першому «Загальна характеристика векселя як цінного паперу» досліджується історичний розвиток векселя, його юридична природа та функції, а також піддаються ґрунтовному аналізу питання передачі векселя шляхом індосаменту.

У параграфі I «Історичне виникнення і розвиток векселя» дисертантом уперше в науковій юридичній літературі розглянуто і узагальнено концепції походження векселя, обґрунтовується єдина система поглядів, що зводяться до того, що виникнення векселя слід розглядати в органічній єдності римського і середньовічного права. Під впливом правової культури взагалі і римського права зокрема, за певних обставин вексель почав активно розвиватися в середніх століттях нашої ери, особливо в Італії. Спростовується погляд, що вексель своїм виникненням зобов'язаний італійцям. Отже, вексель не є винаходом італійців чи іншого народу (тобто він не являє собою результат тривалого й абстрактного процесу мис-

лення якогось єдиного народу, а є продуктом збігу обставин).

Те, що у вексельній термінології залишилися сліди італійської мови, ще не доводить, що на векселі «лежить знак італійського генія», а свідчить лише про те, що за історичних обставин цим засобом розміну грошей італійці користувалися набагато частіше інших народів. А зважаючи на те, що вони були на той час найбільш діяльними посередниками у сфері торгівлі, то цілком зрозуміло, що тут вони, так би мовити, задавали тон і як наслідок цього — їх торговельні прийоми і термінологія набули домінуючого значення.

Автор дає характеристику трьом періодам розвитку векселя — італійському, французькому, німецькому, аналізує вексельне законодавство дореволюційної Росії та періоду нової економічної політики СРСР (у 20-ті роки).

Незважаючи на те, що комерційне кредитування у відносинах між соціалістичними організаціями було заборонено, а майнові відносини між громадянами або за їх участю мали особисто-споживчий характер (у зв'язку з фінансовою реформою СРСР 1930 р.), все ж Союз РСР був змушений у 1936 році приєднатися до Женевської конвенції (1930 р.). Основною причиною цього кроку були зносини Радянського Союзу з іншими державами, коли доводилося зважати на кредитну практику зарубіжних країн.

Дисертант розглянув в історичному ракурсі спроби уніфікації національних вексельних законів, звернувши особливу увагу на намагання Організації Об'єднаних Націй у 80-ті роки (за правом міжнародної торгівлі — ЮНІСТРАЛ) розробити нову міжнародну конвенцію.

У параграфі 2 «Поняття, юридична природа та функції векселя» відзначається дискусійність питання визначення поняття векселя. Дисертант робить висновок про необхідність удосконалення законодавчого визначення і пропонує власний його варіант:

«Вексель — цінний папер, який регулює договірно-угодні відносини векселездатних осіб, являє собою безумовно абстрактне, вистовлене у встановленій формі одностороннє зобов'язання сплатити певну грошову суму в строк векселедержателю або його представникові і якому властива особлива «вексельна строгість». Це визначення характеризує вексельні зобов'язання векселездатних осіб, як а) договірні чи угодні, б) безумовні, в) абстрактні, г) формальні, д) односторонні, е) грошові, ж) яким притаманна «вексельна строгість».

Дисертант дотримується позиції, що вексель являє собою договір (не беручи до уваги бланковий індосамент) і підкреслює, що єдності погляду щодо цього питання учені-юристи не досягли. У зв'язку з цим аналізуються теорії односторонньо-угодної концепції (теорія креації, теорія емісії, передачі чи поступки, теорія доб-

росовісного покупця та ін.). Усі міркування представників теорії одностороннього волевиявлення та їх спори проміж себе також, як і з прихильниками договірної теорії, обертаються навколо одного основного питання: з якого моменту вексельні відносини слід вважати такими, що виникли. Прихильники договірної теорії дотримуються позиції обґрунтованості вексельних відносин з моменту прийняття векселя першим покупцем. Для представників односторонньо-угодної теорії питання про момент перфекції (завершення) вексельних відносин означає:

а) з якого моменту слід вважати висловленою чи виявленою односторонню волю векселедавця або будь-якої зобов'язаної по векселю особи прийняти на себе вексельне зобов'язання;

б) які додаткові зобов'язання, що не порушують односторонньо-угодного характеру відносин, є необхідними елементами фактичного складу.

Автор, доводячи договірну теорію юридичної природи векселя, вказує на те, що вексельне зобов'язання встановлюється видачею і прийняттям векселя, причому ці два акти мають відбутися за згодою сторін, що й складає договір. Для цього передача векселя повинна бути здійснена з наміром встановити вексельне зобов'язання, яке передбачається, однак, у самому факті перенесення права володіння векселем. Договірна теорія заперечує можливість виникнення вексельного зобов'язання помимо волі як векселедержателя, так і векселедавця. До моменту прийняття будь-ким векселя вексельне зобов'язання відсутнє, немає, по суті, і векселя, а є тільки списаний аркуш паперу. Отже, договірний момент виявляється в тому, що векселедавець стає відповідальним перед векселедержателем в силу передачі останньому векселя-документа з наміром зобов'язатися перед векселедавцем. Дослідник звертає увагу, що фактичним врученням векселя першому векселедержателю не є: передача векселя в депозит; здача векселя на пошту чи іншій особі з метою наступної доставки векселедержателю, за винятком випадку, коли згода про такий спосіб передачі була досягнута між векселедавцем і першим векселедержателем; передача векселя в банк.

Договірний характер простежується між векселедавцем, векселедержателем і акцептантом. Трасат, який заявив письмово, що він згоден здійснити в строк платіж по векселю і бере на себе дане йому трасантом вексельне доручення, тим самим укладає акцептаційний договір з трасантом. Автор дійшов висновку, що вексельне зобов'язання як договір є консенсуальним, а не реальним. Права й обов'язки сторін по векселю виникають в момент досягнення угоди з усіх суттєвих умов зобов'язання. Настання цього моменту має особливість, зумовлену тим, що законодавець передбачає спеціальні вимоги до оформлення вексельного договору,

без дотримання яких укладення угоди не може бути визнано дійсним. Для визначення вексельного зобов'язання оплатним або безоплатним слід звернутися до конкретного змісту договору і правил закону, які його визначають. Оплатним визнається зобов'язання у випадку нарахування процентів по векселю, який підлягає оплаті строком за пред'явленням або у такий-то час від складання. Конструюючи вексельне зобов'язання як безоплатний договір, за яким майнове пред'явлення однієї сторони не обумовлює зустрічне майнове пред'явлення від другої сторони, не можна припустити стягування процентів по векселю зі строком платежу у такий-то час від складання або на визначений день. За розподілом прав та обов'язків вексельне зобов'язання як договір є одностороннім, бо з огляду умов його виникнення на векселедавця покладаються тільки обов'язки (зокрема, обов'язок сплатити борг) при відсутності будь-яких претензій, які б векселедавець міг би пред'явити до векселедержателя, а на останнього покладаються лише права (зокрема, право вимагати повернення суми).

У дисертації обгрунтовано аналізується чинне вексельне законодавство України, регулююче векселездатність, яка на даний час в Україні ще не визначена, в чому криється чимала небезпека для нормального господарського обороту. Приведені дисертантом приклади підтверджують наявність в українському праві і в правозастосовчій практиці різноманітних підходів до розуміння векселездатності. Векселездатність пропонується розглядати як «здатність особи брати на себе вексельне зобов'язання або володіти вексельними вимогами». Отже, векселездатність може бути активною і пасивною. Активна векселездатність не має обмежень; вона співпадає зі здатністю особи до набуття прав по загальногромадських договорах. Обмежувати цю здатність немає ні потреби, ні будь-яких підстав. Під пасивною векселездатністю слід розуміти «здатність актом своєї волі брати на себе зобов'язання, яке впливає з векселя». Такими вексельними зобов'язаннями є видача векселя, передача векселя по надпису, акцепт, порука по векселю, посередництво. Пасивна векселездатність (вексельна дієздатність) як здатність зобов'язуватись по векселях є спеціальною дієздатністю по відношенню до загальноцивільної як здатності самостійно зобов'язуватись по угодах. Питання про здатність придбавати векселя належить не до вексельної дієздатності, а до активної сторони векселездатності.

Дисертант підкреслює, що характерною особливістю вексельного зобов'язання є його безумовність. Це означає, що пропозиція (вексельний наказ) у переказному векселі й обіцянка в простому векселі сплатити грошому (вексельну) суму не можуть бути обумовлені якимись сторонніми обставинами. Автор, однак, обгрунтовує що можна вважати допустимим наявність на лицьовій стороні

векселя позначок з вказівкою, наприклад, номера контракту, акредитива тощо, які є підставою видачі векселя, якщо вони не внесені до тексту вексельного зобов'язання про платіж і не порушують безумовності вексельного зобов'язання. Такі застереження юридично нейтральні: вони не змінюють характеру взаємовідносин сторін по векселю, не дають ніяких додаткових прав вексельному кредитору і не обмежують відповідальності вексельного боржника.

На підставі фактичного матеріалу дисертант доводить, що вексель як абстрактна угода є відірваним від свого підґрунтя, визначити яке безпосередньо з самої угоди неможливо. Однак, існує взаємодія між вексельними правовідносинами і покритою ним основною угодою, і проводити, таким чином, принцип абсолютної абстрактності не видається можливим. У зв'язку з цим автор пропонує розрізнити у векселі два моменти: момент формальної абстрактності і момент матеріальної абстрактності. Формальна абстрактність вказує на те, що вексель абстрагується тільки за своїм зовнішнім виглядом, але не по суті. По суті ж, він залишається зв'язаним з основною угодою і наслідуює їй долю. Матеріальна абстрактність вексельного зобов'язання свідчить про те, що вексель є відірваним від основної угоди, яку він прикриває, не тільки за формою (текстом), але й за змістом. Цей розрив спостерігається у тих випадках, коли вексель, виданий як еквівалент основної угоди, потрапляє до рук такого векселедержателя, який не брав участі в основній угоді. Новий векселедержатель виступає тут третьою особою, й основна угода для нього необов'язкова.

У даному науковому дослідженні дається загальна характеристика формальності вексельного зобов'язання й обґрунтовується «вексельна строгість», яку автор пропонує визначити як «сукупність особливостей векселя, які роблять становище вексельного боржника і вексельного кредитора більш сприятливим». Строгість векселя проявляється: у формальному, абстрактному, процесуальному характері; в матеріально-правовому аспекті; у незалежності зобов'язань, носієм яких є вексель; у тому, що за допомогою індо-саменту вексель розширює коло відповідальних по ньому осіб, у векселездатності; у встановленні більш коротких строків для пред'явлення позовів по векселях.

Уперше в науковій вітчизняній юридичній літературі дисертант узагальнює функції векселя (переказ грошових коштів; кредит; платіжний засіб), дає їм правову характеристику, а на підставі аналізу українського законодавства пропонує перелік питань, що вимагають негайного законодавчого врегулювання.

У параграфі 3 «Типи, види векселя і порядок його передачі» провадиться порівняльний аналіз векселя типу Женевської конвенції та векселя англо-американського типу і вказується на істотні відмінності між ними.

Автор пропонує відрізнити переказний вексель від простого за своїм суб'єктивним складом, розпорядчим надписом векселедавця і відповідальністю векселедавця у момент видачі векселя. На відміну від простого векселя у переказному вимагається позначення місця платежу чи місця проживання платника. Така вимога обумовлюється тим, що у переказному векселі місце його складання аж ніяк не може розглядатися як місце платежу подібно тому, як це діється щодо простих векселів. Якщо місце платежу не позначено, вказане у векселі місце проживання платника має вважатися місцем платежу по векселю.

У роботі порушується актуальне питання вексельного права — правове регулювання індосаменту. Автор розглядає юридичну природу та функції індосаменту: передаточну (трансферабельну), гарантійну та легітимацийну. Передаточна функція полягає в тому, що індосамент переносить від індосанта до індосатора всі права по векселю. Гарантійна функція індосаменту проявляється в тому, що за допомогою передаточного надпису індосант не тільки переступає невід'ємне своє право на одержання вексельної суми новому кредиторі, але й сам опиняється перед індосатором у становищі вексельного боржника, який в силу закону відповідає за акцепт і платіж по векселю. Легітимацийна функція полягає в тому, що індосамент є способом установаження законного держателя векселя. Аналізується іменний і бланковий індосамент; останній не перетворюється в цінний папір на пред'явника. Відмінність полягає, по-перше, в тому, що векселі, випущені в бланковий обіг, не забороняється в майбутньому передавати по іменному індосаменту, тоді як цього не може бути з паперами на пред'явника; по-друге, держатель векселя з бланковим надписом може вважатися легітимованим векселедержателем тільки в тому випадку, коли інші індосаменти знаходяться між собою у нерозривному зв'язку.

У дисертаційному дослідженні вказується на те, що індосамент за своїм змістом буває інкасовим (передорученим) і заставним; дається їм правова характеристика. Автор наголошує на тому, що вексельний обіг створив особливі вексельноправові форми передачі вексельного зобов'язання і набуття прав, притаманних векселю, зокрема: іменний індосамент; заставний; інкасовий; бланковий; індосамент на пред'явника; індосамент, який усуває відповідальність індосанта за платіж по векселю («без обороту на мене»); індосамент, який усуває необхідність протесту векселя щодо даного індосанта («оборот без витрат»).

Дисертант обґрунтовує можливість передачі векселя за допомогою алонжа, який знаходиться в строгому юридичному зв'язку зі своїм векселем, а також узагальнює особливості індосаменту на вексельних примірниках і копіях.

У розділі другому «Учасники вексельного обігу» розглядаються права й обов'язки суб'єктів вексельного обігу та їх правовий взаємозв'язок. Учасники вексельного обігу з використанням простого і переказного векселя можуть бути поділені на дві групи: а) вексельнозобов'язані особи і б) вексельноправомочні особи (їм належить разом з «правом на вексель і право по векселю», тобто, право вимоги платежу).

У першому параграфі «Правовий стан осіб, зобов'язаних по векселю», дається юридична характеристика зобов'язань осіб вексельних правовідносин: 1) векселедавець — під час видачі векселя; 2) акцептант — під час акцепту векселя; 3) ремітент — у випадку здійснення індосації; 4) індосант — з моменту передачі векселя (за винятком випадків звільнення від відповідальності); 5) особий платник — у випадку уповноваження по виконанню вексельних зобов'язань; 6) аваліст — у випадку поруки; 7) посередник — у випадку взяття посередництва.

Автор дисертації підкреслює, що згідно з чинним вексельним законодавством України, векселедавцем може виступати тільки юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Дисертант обгрунтовує, що векселедавець може призначити себе платником, незважаючи на різні думки науковців з приводу цього питання. Вексель, у якому особа векселедавця зливається з особою платника, за формою і конструкцією нагадує тратту (бо векселедавець тут прямо не вказує на свій обов'язок здійснити платіж, покладаючи його на платника). По суті ж, він є простим векселем, бо містить вказівку лише на двох суб'єктів, один з яких виступає щодо іншого водночас і як векселедавець, і як платник. У тому випадку, коли векселедавець призначав платником по векселю себе, він створив не переказний, а простий вексель. Тому, незважаючи на те, що документ випускається у формі тратти, до нього не застосовуються постанови про акцепт.

Значну увагу дисертант звертає на можливість акцептації векселя декількома особами, чим допускається зазначення у тратті двох і більше платників. При цьому призначення платників у послідовному порядку вказувати не можна, тобто, адресувати наказ про сплату, наприклад, «товариству А, потім товариству Б». Вексель може бути адресовано декільком платникам тільки сумісно, тобто кумулятивно (наприклад: «прошу сплатити товариство А і товариство Б»), або тільки в альтернативній формі (наприклад: «товариству А або товариству Б»), тому що в таких випадках не зменшуються солідарність і відповідальність платників.

Досить досконально автор розглядає обов'язок акцептанта — особи, яка проставила акцепт на переказному векселі й отже, взяла на себе зобов'язання платити по векселю.

У роботі досліджується правовий стан аваліста — особи, яка

дає вексельну поруку, вказуються і аналізуються суттєві відмінності аваля від загальноцивільної поруки.

У другому параграфі «**Правовий стан осіб, які володіють вексельними правами**» дисертант дає обґрунтовану юридичну характеристику вексельноправомочним особам. До них слід віднести: 1) ремітента — до моменту здійснення індосації; 2) індосанта — у випадку оплати опротестованого векселя в порядку регресу; 3) особу з вексельними повноваженнями — у випадку одержання векселя по перепоручительному індосаменту; 4) аваліста — у випадку оплати опротестованого векселя в порядку поруки; 5) посередника — у випадку оплати опротестованого векселя в порядку посередництва.

Автором наукової роботи досліджуються права посередника і мотиви виконання вексельного зобов'язання за регресних боржників. Розглядаються обставини, які не дозволяють застосовувати посередництво в сучасному вексельному обігу України, в зв'язку з чим пропонується урахувати викладені зауваження під час прийняття Закону України «Про вексельний обіг в Україні».

Посередником у вексельному обігу слід вважати залучення сторонньої особи (осіб), помимо безпосередньо вказаних осіб, до процедури акцепта чи платежу. Дисертант пропонує дві класифікації видів посередництва. З точки зору ініціативи призначення посередництва вирізняється, по-перше, посередництво за потребою (необхідне посередництво), коли посередник призначається раніше одним із зобов'язаних осіб на випадок можливого неакцепта або неплатежу, і, по-друге, добровільне посередництво, коли посередник вступає у вексельні правовідносини за власною ініціативою. З точки зору моменту вступу посередництва у вексельні правовідносини виділяється, по-перше, посередництво в акцепті і, по-друге, посередництво в платежі. Цим двом класифікаціям відповідають чотири варіанти посередництва: а) на випадок необхідності в акцепті; б) на випадок необхідності в платежі; в) добровільне в акцепті; г) добровільне в платежі.

Дослідник звертає увагу на те, що реалізація права регресу до зобов'язаних осіб у випадку неакцепту трасату передбачає обов'язкове звернення за акцептом до посередника з дотриманням процедури протесту при його відмові лише в тому випадку, якщо посередник знаходиться на місці платежу. Таким чином, виникає ситуація, коли вексель може протистуватися в неакцепті двічі: коли надійшла відмова від акцепту з боку трасата і коли надійшла відмова з боку посередника.

— Указується, що за чинним законодавством України право призначення посередника належить векселедавцю, індосантам і авалістам. Однак автор дійшов висновку, що в простому векселі в ролі призначеного посередника векселедавець не може вказати себе.

Більш того, будь-яка інша зобов'язана особа також не може призначити посередником векселедавця і ось чому: а) якби векселедавець призначив себе посередником, це зразу створило б невпевненість у належній оплаті простого векселя, тому існує заінтересованість у платежі без усяких обмовок і без допущення посередників за основного боржника; б) проводячи аналогію обмеження у посередництві для акцепта (акцептант не може бути посередником), можна сказати, що векселедавець як основний боржник теж не може бути призначений посередником.

Дисертантом досліджується правове положення векселедержателя. При цьому звертається увага на те, що векселедержателем може виступати як фізична, так і будь-яка юридична особа. Автор підкреслює можливість позначення у векселі двох і більше векселедержателів.

У висновку узагальнюються результати дисертаційного дослідження, конкретизуються теоретичні міркування автора, а також формуються пропозиції щодо вдосконалення вексельного законодавства України.

По темі дисертації опубліковані наступні роботи автора:

1. Бервено С. М. Вексель: його види і передача // Підприємство, господарство і право.—1996. № 5.—С. 8—13.
2. Бервено С. М. До питання про векселездатність // Методологічні проблеми приватного права: Зб. наук. праць.—Київ.—Акад. прав. наук України; Інститут приватного права і підприємництва, 1996. С. 163—168.
3. Бервено С. Н. Умовляння і порядок проведення емісії цінних бумаг // Бизнес-Информ.—Харьков, 1994.—№ 7.—С. 26—28.
4. Бервено С. Н. Порядок проведення емісії цінних бумаг // Бизнес-Информ. Харьков, 1994.—№ 8. С. 21—24.
5. Бервено С. Н. Особенности вексельного обращения // Бизнес-Информ.—Харьков, 1996.—№ 14.—С. 36—40.
6. Бервено С. Н., Соболев В. М. Роль інститута посередництва в вексельному обороті // Бизнес-Информ.—Харьков, 1996.—№ 23.—С. 17—21.
7. Бервено С. Н. Передача векселя (индоссация). Пробл. совершенствования укр. законодательства и повышение эффективности правоприменительной деятельности: Сб. науч. тр.—Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 1997.
8. Бервено С. Н. Посредник в вексельном обороте. // Юридическая практика.—Киев.—1996.—№ 17—18.—С. 9.

Бервено С. Н. Правовые аспекты вексельного обращения в Украине.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 — гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право.—Харьков, Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого, 1997.

На основании вексельного законодательства Украины рассматриваются юридическая природа векселя, его функции и возможность передачи векселя путем индоссамента. Анализируется правовое положение участников вексельного обращения. Сформулированы конкретные предложения по совершенствованию вексельного законодательства Украины.

S. N. Berweno. The legal aspects of bill handling in Ukraine.

The thesis for a PhD degree in Jurisprudence (manuscript). Speciality 12.00.03—civil law and civil procedure; family law; international private law. Kharkov, Yaroslav the Wise National Juridical Academy of Ukraine, 1997.

On the basis of the bill legislation the legal nature of a bill, its functions and the possibility to transfer the bill by means of indorsement have been investigated in the thesis, the legal status of the participants of bill handling has been analysed in the work. The propositions to improve the bills legislation in Ukraine have been formulated.

Ключові слова: вексель, векселездатність, векселедатель, векселедержатель, платник, індосант, індосат, аваль, акцептант, трасант, трасат, ремітент, посередник, алонж.

Згідно з чинним законодавством України право призначення посередника належить векселедавцю, платоситам і авальстам. Однак автор дійшов висновку, що в простому векселі в ролі призначеного посередника векселедавець не може вказати себе

Березко С. Н. Правовые аспекты вексельного обращения в Украине.

Дисертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 — гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. — Харьков, Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого, 1997.

На основании вексельного законодательства Украины рассмотрены юридическая природа векселя, его функции и возможность передачи векселя путем индоссамента. Анализируются правовые возможности участников вексельного обращения. Сформулированы конкретные предложения по совершенствованию вексельного законодательства Украины.

S. N. Berenko. The legal aspects of bill handling in Ukraine.

The thesis for a PhD degree in Jurisprudence (manuscript). Speciality 12.00.03 — civil law and civil procedure; family law; international private law. — Kharkov, Yaroslav the Wise National Juridical Academy of Ukraine, 1997.

On the basis of the bill legislation the legal nature of a bill, its functions and the possibility to transfer the bill by means of indorsement have been investigated. In the thesis the legal status of the participants of bill handling has been analysed in the work. The propositions to improve the bill legislation in Ukraine have been formulated.

Ключові слова: вексель, векселедаєць, векселедержатель, векселедержатель, платник, індосмент, індосмент, явля, акцептація, трасант, трасант, ресмітент, посередник, алодж.

Здано до набору 21.03.97. Підписано до друку 2.04.97. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір друк. № 1. Літературна гарнітура. Високий друк.
Обсяг 1,0 друк. арк. Зам. № 330. Тираж 100 прим.

Харківська друкарня № 13, вул. Артема, 44.

435947

AB 37.501